

INNOVATION TALABALAR AXBOROTNOMASI

 <https://innoworld.net>

 +998945668868

ILMIY JURNAL

 JOURNALS
MASTER LIST

 ISSN

INTERNATIONAL
STANDARD
NUMBERING
SYSTEM

 doi

 zenodo

 OpenAIRE

 Academic
Resource
Index
ResearchBIB

 Google Scholar

 open access.nl

Investitsiyalar iqtisodiy samaradorligini baholash nazariyasi va amaliyoti tarixi

Rasulova Sharifa Gaybullaevna

JizPI., Iqtisodiyot va menejment kafedrası dotsenti

Urakbayeva Lobar Ilxomjon qizi

JizPI., Qurilish muhandisligi fakulteti talabasi

Annotatsiya: Maqola investitsiyalarning samaradorligini baholash usullarining nazariy asoslarini, amaliyotdagi qo'llanilishini va tarixiy rivojlanishini ko'rib chiqadi.

Kalit so'zlar: Investitsiyalar, Iqtisodiy samaradorlik, investitsiya tahlili, nazariy baholash metodlari, iqtisodiy o'sish.

Investitsiyalar, umuman olganda, iqtisodiyotning barcha sohalarida o'sish va rivojlanishning motoridir. Samarali investitsiyalar iqtisodiy o'sish sur'atlarini tezlashtiradi va yangi ish o'rinlari yaratishga yordam beradi. Shuning uchun investitsiyalarning iqtisodiy samaradorligini baholash, ayniqsa, global iqtisodiyotda muhim ahamiyatga ega. Klassik iqtisodiy nazariyalar investitsiyalar samaradorligini baholashda asosan "rentabellik" va "qaytish" tushunchalariga asoslanadi. XIX asrning oxiridan XX asrning boshlariga qadar investitsiyalarni baholashda asosiy e'tibor daromadlarning tahliliga qaratilgan edi. 20-asrning o'rtalariga kelib, investitsiyalarni baholashda nafaqat daromad, balki risklarni ham hisobga olish talab qilindi. Modern portfel nazariyasi (Markowitz) va Capital Asset Pricing Model (CAPM) kabi yondashuvlar risk va daromadni birgalikda tahlil qilishga asoslangan. Bugungi kunda investitsiyalarni baholashda, nafaqat iqtisodiy o'sish va daromadlar, balki atrof-muhit (ESG) omillari ham hisobga olinadi. Bu yangi yondashuvlar, ayniqsa, barqaror rivojlanish va ijtimoiy mas'uliyatga katta e'tibor berishni talab qiladi.

Investitsiyalar samaradorligini baholashning asosiy usullari:

-Net Present Value (NPV): Investitsiyalarning bugungi qiymatini hisoblash uchun ishlatiladi. NPV usuli, loyihalarning kelajakdagi pul oqimlarini bugungi kunga keltirish orqali investitsiyaning samaradorligini aniqlashga yordam beradi.

-Internal Rate of Return (IRR): Loyihaning ichki daromad darajasini hisoblash orqali, investitsiyaning foydali yoki zararli ekanligini aniqlashga yordam beradi. IRR yuqori bo'lsa, investitsiya samarali hisoblanadi.

-Payback Period: Investitsiya mablag'larini qaytarish uchun zarur bo'lgan vaqtni aniqlash. Bu usulda vaqt omili muhim rol o'ynaydi, ammo kelajakdagi pul oqimlarining qiymatini hisobga olmaydi, bu esa uning cheklovlari bo'lishi mumkin.

-Profitability Index (PI): Bu ko'rsatkich NPV ga asoslanadi, lekin investitsiya yutug'ini boshlang'ich sarmoyaga nisbatan o'lchaydi. $PI > 1$ bo'lsa, investitsiya samarali deb hisoblanadi.

Investitsiyalar samaradorligini baholash metodologiyasining rivojlanish tarixi:

1930-1950-yillar: Investitsiyalarning samaradorligini baholashda birinchi asosiy metodologiyalar shakllandi. Bu davrda iqtisodchilar faqat iqtisodiy samaradorlikni hisobga olishgan, ya'ni daromadlarni ko'rib chiqqanlar.

1960-1970-yillar: Yangi nazariyalar, masalan, Markowitzning portfel nazariyasi va CAPM, investitsiya samaradorligini baholashda risklarni hisobga olishni kiritdi. Bu davrda hisob-kitoblarda statistik va ehtimollik usullari keng qo'llanila boshladi.

1980-1990-yillar: Kompyuter texnologiyalarining rivojlanishi bilan, investitsiya tahlili va baholash usullari yanada murakkablashdi. Yangi metodologiyalar ishlab chiqildi, shuningdek, investorlarning portfellarini diversifikatsiya qilishning samaradorligi haqida ko'plab ilmiy ishlanmalar mavjud edi.

2000-yillar va keyingi davr: Globalizatsiya va raqamli iqtisodiyot rivojlanishi bilan yangi investitsiya tahlili metodlari ishlab chiqildi. ESG (Ekologiya, Ijtimoiy va Boshqaruv) omillari keng ko'lamda hisobga olinadigan bo'ldi.

Investitsiyalarning samaradorligini baholashda amaliyotdagi muammolar:

Risklarni baholashdagi murakkabliklar: Investitsiyalarning samaradorligini baholashda risklarni to'liq va aniq baholash har doim qiyin bo'lishi mumkin. Xususan, global iqtisodiy notinchlik, siyosiy xavflar, tabiiy ofatlar va boshqa omillar risklarni aniqlashni qiyinlashtiradi.

Davlat va xususiy sektor o'rtasidagi farqlar: Davlat sektori investitsiyalarini baholashda bozor risklari kamroq, ammo bu sohaga taalluqli bo'lgan ijtimoiy va siyosiy omillarni hisobga olish kerak. Xususiy sektor esa asosan foyda olishga yo'naltirilgan.

Ijtimoiy va ekologik omillarni hisobga olish: Barqaror rivojlanish va ESG mezonlari investitsiya samaradorligini baholashda muhim rol o'ynaydi. Ijtimoiy mas'uliyat, ekologik ta'sir va boshqaruv tizimi sifatini baholashni talab qiladi.

Investitsiyalar samaradorligini baholashning tarixiy misollari qilib quyidagilarni keltirsak bo'ladi:

Xitoyning iqtisodiy rivojlanishi: Xitoyda sarmoyalarni samarali baholash va ularni xalqaro miqyosda amalga oshirish usullari, shu jumladan, strategik investitsiya loyihalari, iqtisodiy o'sishning tezlashishiga xizmat qildi. Xitoyning o'z ichki bozoridagi va xorijdagi investitsiyalarning samaradorligini baholash metodologiyasi jahonda eng ilg'or tizimlardan biri bo'ldi.

Yaponiya va Koreya tajribasi: Uzoq muddatli iqtisodiy o'sishga erishishda bu mamlakatlar investitsiyalar samaradorligini baholashda jahon iqtisodiyotining ko'plab usullarini o'zlashtirdilar. Ayniqsa, texnologiyaga sarmoya kiritish va innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlashda samaradorlikni o'lchash juda muhim ahamiyatga ega.

AQSh va Evropaning tajribasi: AQShda va Evropa davlatlarida, ayniqsa, korporativ sektor va moliya bozorlarida investitsiyalarning samaradorligini

baholashda yuqori darajadagi aniq metodologiyalar ishlab chiqilgan. Yangi texnologiyalar, ma'lumotlar tahlili va portfelni boshqarish kabi yondashuvlar keng qo'llanilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, investitsiyalar iqtisodiy samaradorligini baholash nazariyasi va amaliyoti bo'yicha chuqur tahlil va tarixiy ko'rib chiqish, bizga investitsiya strategiyalarining qanday o'zgarib borayotganini va kelajakda qanday yangi yondashuvlar kutilishini ko'rsatadi. Yangi texnologiyalar, raqamli vositalar va ESG omillari bilan bog'liq yondashuvlar investitsiyalar samaradorligini baholashda yanada kengroq imkoniyatlar yaratishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Gaybullayevna, R. S. , & Musurmangulov. (2024). THE IMPORTANCE OF TIME MANAGEMENT IN ENSURING EFFICIENCY IN CONSTRUCTION. JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE, 3(1), 28-31.
2. Gaybullayevna, R. S. (2023). THE STATE OF THE DIGITAL ECONOMY TODAY: PROBLEMS AND SOLUTIONS. JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE, 2(12), 38-42.
3. Sharifa, R., & Ilyos, T. (2023). PRINCIPLES OF SCIENTIFIC MANAGEMENT IN MANAGEMENT. Новости образования: исследование в XXI веке, 2(16), 1097-1100.
4. Sharifa, R., & Sayyora, M. (2023). HISTORY OF EMERGENCE OF MANAGEMENT AND ITS PLACE TODAY. Новости образования: исследование в XXI веке, 2(16), 1093-1096.
5. Sharifa, R. (2023). DIRECTIONS FOR INCREASING INVESTMENT ATTRACTIVENESS IN REGIONS. Новости образования: исследование в XXI веке, 2(16), 1088-1092.
6. Sharifa, R., & Nozima, T. (2023). QUALITY MANAGEMENT IN COMPETITIVE CONDITIONS IS THE MAIN FACTOR OF ENTERPRISE SUCCESS. SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM, 2(20), 200-203.
7. Sharifa, R., & Mahliyo, K. (2023). ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF ENTERPRISES AND THEIR APPEARANCES. JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE, 2(5), 77-83.
8. Gaybullayevna, R. S. (2023). WOMEN'S ENTREPRENEURSHIP IS A FACTOR OF INCREASE IN OUR COUNTRY'S ECONOMIC WELFARE AND SOCIAL DEVELOPMENT. JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE, 2(5), 73-76.
9. Gaybullayevna, R. S. (2023). MODERN FUNDAMENTALS OF FINANCIAL MANAGEMENT OF INVESTMENT ACTIVITY. JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE, 2(5), 51-54.

10. Gaybullaevna, R. S. (2023). Methods for Assessing the Economic Efficiency of Investments in Construction. *European Journal of Higher Education and Academic Advancement*, 1(1), 95-98.
11. Gaybullaevna, R. S. (2023). Construction Industry in Uzbekistan Is an Important Priority Network of the National Economy. *Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress*, 2(3), 69-71.
12. Qamarov Asadbek Zafar o'g'li, & Rasulova Sharifa G'aybullayevna. (2023). BIZNESINGIZ UCHUN SAMARALI MARKETING STRATEGIYALARINI QANDAY YARATISH MUMKIN. *Scientific Impulse*, 2(14), 305-312.
13. Gaybullaevna, R. S. (2023). Economic Efficiency of Investing in Construction. *International Journal on Economics, Finance and Sustainable Development*, 5(3), 94-97.
14. Расулова, Ш. Ф. (2021). ЎЗБЕКИСТОНДА БАНДЛИК МУАММОСИ. ИШСИЗЛАРНИ ИЖТИМОЙ ҲИМОЯ ҚИЛИШ. *Global Science and Innovations: Central Asia* (см. в книгах), 3(7), 22-25.
15. Расулова, Ш. Г. (2020). ПРИВЛЕЧЕНИЕ ИНВЕСТИЦИЙ. *Экономика и социум*, (2 (69)), 316-319.
16. Rasulova, S. G., & Obidova, F. Y. (2019). ISSUES OF SMALL BUSINESS DEVELOPMENT. *Theoretical & Applied Science*, (9), 426-429.
17. Расулова, Ш. Г. (2019). ВАЖНОСТЬ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ МЕР ПО ПОВЫШЕНИЮ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (3-8), 95-100.
18. Rasulova, S., & Jabborova, Z. (2019). PRINCIPAL DIRECTIONS ON THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP. *International Finance and Accounting*, 2019(3), 18.
19. Расулова, Ш. Ф. (2019). ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА ГОСУДАРСТВА И ПОВЫШЕНИЕ ЕЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ, НАПРАВЛЕННЫЕ НА ПОВЫШЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (3-8), 90-95.